

Jiří Josefík, Jaroslav Šonka

Jeszcze w sprawie zagadnień związanych ze sporządzaniem dokumentacji prac konserwatorskich

Ochrona Zabytków 25/4 (99), 270-274

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KOMUNIKATY, DYSKUSJE

JIŘÍ JOSEFÍK
JAROSLAV ŠONKA

JESZCZE W SPRAWIE ZAGADNIEN ZWIĄZANYCH ZE SPORZĄDZANIEM DOKUMENTACJI PRAC KONSERWATORSKICH

W numerze 1/1971 „Památková péče” opublikowaliśmy artykuł *Konserwacja jako sztuka i praca naukowa*, który miał na celu zwrócenie uwagi kół zawodowych na zagadnienie dokumentacji dotyczącej konserwacji dzieł sztuki. W zakończeniu artykułu wyraźnie zaznaczono, iż stanowi on podstawę do dyskusji, oczekiwaliśmy, że w ramach niej możliwe będzie wyjaśnienie szeregu dalszych zagadnień, które we wspomnianym artykule omówiliśmy zaledwie pobieżnie.

Dyskusja ograniczyła się jednak do jednego tylko punktu programu narady zwołanej przez Państwowy Instytut Opieki nad Zabytkami i Ochrony Przyrody w Pradze na początku czerwca 1971 r. Sama zresztą narada wyraźnie dowiodła, że zagadnienia, które poruszyliśmy w związku z dokumentacją konserwatorską, są zagadnieniami żywymi i palącymi. Okazało się całkiem wyraźnie, że dokumentacja konserwatorska i jej naukowe opracowanie nie jest i nie może być problemem wyodrębnionym oraz, że nie można go rozwiązać do końca dopóty, dopóki nie będą rozstrzygnięte podstawowe zagadnienia pracy konserwatora jako takiej. Całej tej dziedzinie działalności artystycznej i naukowej brak mianowicie tego, co podczas wspomnianej narady zostało nazwane przez wielu dyskutantów „prawidłami gry”.

Jest logiczne, że tylko precyzyjnie sformułowane „prawidła gry” mogą stanowić miarodajną podstawę zarówno dla dokumentacji naukowej prac konserwatorskich, jak i dla samych tych prac, we wszystkich ich aspektach.

Jeżeli dla wielu dziedzin działalności człowieka, zarówno ekonomicznej, jak i kulturalnej, zostały już wypracowane mierniki, które w obowiązujący sposób regulują stosunki pomiędzy tymi, którzy ową działalność wykonują i korzystają z jej wyników, to tym bardziej potrzebne są tego rodzaju mierniki w dziedzinie

zajmującej się częstokroć niewymiernymi wartościami kulturowymi i materialnymi.

Zagadnienie nie odnosi się jedynie do samych tych wartości, lecz również do ludzi pracujących w tej dziedzinie. I tu zachodzi konieczność ścisłego określenia ich uprawnień i obowiązków, aby z kolei przy konsekwentnym wywiązywaniu się z obowiązków, można było bronić przysługujących uprawnień, zwłaszcza na odcinku ekonomicznym.

Chodzi tu oczywiście o szeroki zestaw zagadnień, których rozwiązanie wymaga starannie przygotowanych kroków legislacyjnych. Dlatego też już w poprzednim artykule proponowaliśmy, aby całością sprawy zajęła się instancja wyposażona w odpowiednie prerogatywy również i na odcinku ekonomicznym. Skoro zwołaniem wspomnianej narady zajął się Państwowy Instytut Opieki nad Zabytkami — to z radością powitamy jego inicjatywę. Odnośnie naszego projektu, dotyczącego form i opracowywania dokumentacji konserwatorskiej, należy podkreślić, że należałoby powołać komisję złożoną z przedstawicieli kół fachowych, której celem będzie przygotowanie kompleksowego rozwiązania systemu z wszystkimi szczegółami zapewniającymi celowość i jednolitość opracowywanych wyników oraz możliwość wykorzystania przyjętego systemu w przyszłości. W komisji tej specjaliści z dziedziny opracowywania informacji powinni współpracować z fachowcami z zakresu działalności konserwatorskiej i ochrony zabytków, ponieważ tylko pod tym warunkiem może być mowa o pomyślnym wykorzystaniu nowoczesnych środków informacji i techniki obliczeniowej.

Już w poprzednim artykule podaliśmy w załączeniu projekt treści dokumentacji dotyczącej konserwacji dzieła malarskiego bądź rzeźby (patrz: Aneks). Uważamy za celowe zaznajo-

mienie kół fachowych z tym projektem, ponieważ zdajemy sobie sprawę z tego, że szeroka dyskusja może w zasadniczy sposób przyczynić się do jego udoskonalenia. Zwracamy jednak uwagę, że warunkiem powodzenia jest konsekwentna kategoryzacja poszczególnych rodzajów badań bądź opisów dzieła sztuki, ponieważ bez dysponowania jasno określonymi i porównywalnymi kategoriami nie może być mowy o jednolitej metodzie opracowań.

Jesteśmy przekonani, że zagadnienie dokumentacji oraz związane z nim problemy „prawideł gry” w pracy konserwatorskiej stanowią problemy pilne i dojrzałe do rozwiązania.

Doc. dr Jiří Josefík
Akademia Výtvarných Umění
Praha

Dr Jaroslav Šonka
Katedra Knihovnictví a Informací KU
Praha

A N E K S

Przykład obowiązującej treści dokumentacji dotyczącej konserwacji dzieła malarstwa bądź rzeźby

Kategoria określenia lub opisu	Adnotacje i przykłady
A. Określenie lokalizacji dzieła (adres)	tzn. określenie, które w rejestrze nosić będzie samo dzieło, odnosząca się do niego dokumentacja oraz dokumentacja dotycząca jego konserwacji wraz z wszystkimi załącznikami; należy rozwiązać za pomocą pojedynczego numeru porządkowego. Z powodzeniem można jednak zastosować również numer złożony z właściwego adresu identyfikacyjnego oraz dalszych kodowanych danych.
B. Opis dzieła	
a) nazwa-określenie	
b) a u t o r	jeżeli autor jest z całą pewnością znany, w przeciwnym razie istnieje możliwość alternatywy w zestawieniu z następnymi danymi
c) autor przypuszczalny	z przytoczeniem danych, na podstawie których przyjęto przypuszczenie
d) sygnatura autorska	jej opis i zdjęcie
e) miejsce lub rejon powstania dzieła	tzn. prowincja, według kraju lub stylu
f) czas powstania	ściśle — jeżeli jest znany; w przeciwnym razie — w granicach czasu „od — do”; odnośnie tego patrz interesujące rozwiązanie dotyczące dzieł nie datowanych ściśle w Instytucie Doernerera („Studies in Conservation”, 15, 1970, nr 2, s. 102 i nast.)
g) p r z e d m i o t (temat)	np. — portret, martwa natura, pejzaż, grupa figuralna przedstawiająca jakieś zdarzenie itp. — z dokładnym opisem sposobu wykonania
h) kształt i wymiary	w centymetrach; w wypadku przedmiotów o kształtach odbiegających od prostokąta — wymiary wzdłuż głównych osi
i) technika wykonania	np. olej, akwarela itp., na płótnie bądź innym podłożu; w wypadku rzeźby: materiał ewent. polichromia itp.
k) zamysł wykonania	określa się czy chodzi tu o dzieło samoistne, szkic lub kopię; w tym wypadku należy podać kto jest autorem kopii i kiedy została wykonana (jeżeli jest to wiadome)
C. Własność dzieła	
a) właściciel	pełne nazwisko lub nazwa i adres
b) kto jest upoważniony do dysponowania	dotyczy to zwłaszcza osób prawnych; należy podać zakres lub ograniczenia dotyczące uprawnień
c) miejsce stałego przechowywania dzieła	łącznie z oznaczeniami inwentarzowymi (numery, sygnatury itp.)
d) historia stosunków własnościowych	jeżeli jest znana, np. — obraz wchodzący obecnie w skład Galerii Narodowej był uprzednio własnością osoby X i znajdował się w miejscowości Y itp. Podaje się również opis ewentualnie zdjęcia dawnych oznakowań dotyczących własności

Kategoria określenia lub opisu	Adnotacje i przykłady
D. Opis dzieła przed konserwacją	całość należy scharakteryzować za pomocą zdjęć
a) stan podłoża bądź podstawowego materiału (tworzywa)	plótno, drewno, kamień itp. — zakres uszkodzeń
b) możliwy do ustalenia gołym okiem stan uszkodzeń dzieła	wraz z ewentualnymi przemalowaniami
c) poprzednie zabiegi	zarówno określenie rutynowej, bieżącej konserwacji, jak i protokoły charakteryzujące przeprowadzone prace bądź w załączeniu wypisy z w.w. protokołów
d) stan obramienia ewent. cokołu	
e) znaki, napisy itp.	z podaniem ścisłej lokalizacji (w obrazach — również występujące verso)
E. Zlecenie konserwatorskie	
a) zleceniodawca	może nim być również osoba nie będąca właścicielem
b) data zlecenia	
c) podstawa zlecenia	na przykład: zagrożenie dzieła, przygotowanie do ekspozycji itp.
d) zakres oryginalnego zlecenia	tzn. przed oględzinami przez konserwatora, ponieważ zależnie od ich wyniku może nastąpić modyfikacja pierwotnego zamierzenia; należy uzupełnić pisemnym zleceniem w załączniku
e) termin konserwacji	
f) zmiany zlecenia i terminów	po przeprowadzonych badaniach ewentualnie na wniosek konserwatorów; uzupełnić w załączniku pisemnymi dokumentami
g) przebieg czasowy pracy	właściwie tylko tabela orientacyjna, opracowana na podstawie dziennika prac
F. Ekspertyza konserwatorska przed właściwą konserwacją	całość uzupełniona zdjęciami
a) stan podłoża ewentualnie podstawowego tworzywa	
b) stan i technika oryginalnej pracy	
c) stan i ilość przemalowań, ewentualnie dawniej wykonanych zabiegów	uzupełnienie przekrojami i zdjęciami
d) analizy mikroskopowe, chemiczne i fizyczne zastosowanych materiałów	w załączeniu protokoły laboratoryjne charakteryzujące wyniki analiz. Systematyzować należy w kolejności od podłoża ku powierzchni, dalszy podział — stosownie do zastosowanych metod analizy
1) podłoża	
2) farb	
3) spoiw	
4) lakierów (werniksów)	
5) zastosowanych dawniej środków konserwacyjnych	
e) propozycje konserwatorskie dotyczące metod pracy na podstawie ekspertyzy	
f) zatwierdzenie propozycji przez osobę upoważnioną lub komisję	pisemne sprawozdanie należy załączyć również w uwierzytelnionym odpisie, ponieważ oryginał powinien stanowić trwałe sprawozdanie konserwatorskie
G. Tryb techniczny konserwacji	opis przebiegu charakteryzowany zdjęciami, w podziale według zatwierdzonego projektu (vide: F, e—f)
H. Dokładny opis oraz identyfikacja materiałów zastosowanych do prac konserwatorskich, ich pochodzenie oraz opis technik ich stosowania	nazwy firmowe, określenia chemiczne, adresy producentów

Kategoria określenia lub opisu	Adnotacje i przykłady
I. Ogólne wnioski wynikające z ekspertyzy oraz prac konserwatorskich	
a) dotyczące zastosowanych materiałów	
b) dotyczące techniki wykonania	
c) dotyczące zagadnień technicznych i historycznych	
K. Przebieg etapów odbiorczych pracy	załącza się odpisy zapisów podpisanych przez upoważnione osoby. Odbiory częściowe mogą być zalecone już w zleceniu bądź może ich zażądać sam konserwator
L. Dokumentacja fotograficzna, plany, rysunki, schematy itp.	należy rozdzielić według treści sprawozdania z dokładnym powołaniem na odnośne fragmenty tekstu
M. Wykaz wykorzystanej literatury	
a) dotyczącej samego dzieła	
b) dotyczącej zagadnień z zakresu historii sztuki, wiążących się z dziełem	
c) dotyczącej zagadnień technicznych	
N. Lista współpracowników współdziałających w wykonaniu pracy	np. wykonawców analiz itp. z dokładnymi powołaniami na odpowiednie fragmenty tekstu sprawozdania
O. Dane personalne konserwatora, data zakończenia prac oraz podpis	
P. Odbiór dzieła	oryginalny protokół, załączony do sprawozdania. Treść protokołu powinna być zgodna z treścią sprawozdania i zatwierdzonym zleceniem. Uwierzytelniony podpisem odpis protokołu zatrzymuje konserwator. Oczywiście chodzi tu o protokół komisji sporządzony bezpośrednio przy poddanym konserwacji dziele
Q. Opracowanie uwag oraz zaleceń komisji odbiorczej	należy zastosować podział odpowiadający treści oryginału sprawozdania z odpowiednimi powołaniami; uwagi oraz zalecenia stanowią uzupełnienie sprawozdania
R. Odbiór ostateczny	zastosowanie mają uwagi odnośnie punktu P
S. Wycena honorarium i nakładów	z zatwierdzającą klauzulą komisji (należy podać nazwisko członków komisji)

U w a g a: dla zapewnienia całkowitej porównywalności i wykonalności poszczególnych przypadków prac konserwatorskich, np. również za pomocą środków mechanicznych lub przez zastosowanie techniki obliczeniowej, do szeregu punktów konieczne będzie opracowanie w mniejszym lub większym stopniu określonej cennikowo nomenklatury możliwości, które mają zastosowanie w odniesieniu do danego punktu.

(tłum. Stefan Rakowski)

A FURTHER CONTRIBUTION TO PROBLEMS INVOLVED IN PREPARING OF DOCUMENTATION OF THE RESTORER'S WORK

It is intended by the authors of this article to attract the attention of professional circles to problems involved in preparing of documentation for works subjected to restoration. Dealing with this problem they have already published an article "Restoration as the art and scientific work" which appeared in "Památková péče" 1, 1971. It is a problem which can-

not be solved until the decisions will be provided concerning the basic rights connected with the restorer's work as such. For this area of the artistic and scientific activities — and namely as such should be regarded the work of restorer — are still lacking more precisely defined "rules of game". It is these "rules of game" that should form a point of departure

for establishing the basis of scientific documentation of the restorer's work and all the other aspects of his activities. A proposal is put forward by the authors that some kind of canon should be accepted of procedures connected with the preparing of the proper documentation.

Restoration is an area in which we have to do with unmeasurable values both cultural and material. A wide range of problems are involved here whose solution will require a number of legal measures.

JIRI NOWOTNÝ

KONSERWATOR A PRAWO AUTORSKIE

W numerze 1/1971 czasopisma „Památková péče” opublikowany został artykuł Jiří Josefika i Jaroslava Šonki *Konserwacja jako sztuka i praca naukowa*. Autorzy artykułu wskazują na niedomagania w organizacyjnym zabezpieczeniu działalności konserwatorskiej, mającej istotne znaczenie oraz poddają pod dyskusję projekty konkretnych posunięć. Artykuł ten zainteresował mnie, ponieważ od wielu lat zajmuję się prawem autorskim oraz prawami pokrewnymi, ich problematyką i ochroną. Konserwacja stanowi działalność obejmującą szeroki zakres prac służących do zachowania, odnowy, a w pewnych wypadkach także rekonstrukcji dzieł sztuki malarskiej, rzeźbiarskiej, meblarstwa, ceramicznej itp. i to zarówno dzieł artystycznych, jak i przedmiotów pierwotnie mających charakter użytkowy. Z punktu widzenia prawa są to dzieła artystyczne, a ich konserwacja nastęrcza pewne wątpliwości, czy mogą wyłonić się jakieś nowe związki prawne pomiędzy oryginalnym dziełem, jego konserwatorem i innymi członkami społeczeństwa.

Zasada i treść działalności konserwatorskiej polega na zachowaniu dzieła sztuki w jego formie oryginalnej, ewentualnie na przywróceniu mu z największą precyzją tej formy. Różnice w epokach powstawania dzieł, różnorodność ich stylów i form oraz bogactwo procesów technicznych ich tworzenia same już akcentują zarówno wysokie wymagania, jak i odpowiedzialność, związane z działalnością konserwatora. Konserwator musi być nie tylko artystą, lecz również specjalistą posiadającym wiedzę z zakresu historii sztuki, umiejętności zawodowe, a co najważniejsze, musi być obdarzony zręcznością manualną. Uzupełnieniem tych wysokich wymagań jest warunek posiadania fachowego wykształcenia uzyskiwanego na wydziale konserwacji w średniej lub wyższej szkole artystycznej.

In the first line, however, there is a need to incline the professionals to discussion which could as its result, bring the above mentioned canon of procedures applied when preparing the proper documentation. To their article the authors have attached a draft documentation relating to conservation of a painting or sculpture which in their opinion should supply a basis for wide discussion. There can not be doubt that these problems are extremely important and that they have already ripened to be solved as soon as possible.

Konserwator za pomocą specjalnych zabiegów odnawia pierwotną postać dzieła sztuki (częstokroć wraz z jego zabezpieczeniem), które z punktu widzenia ochrony prawa autorskiego od dawna jest już od niej wolne i w ten sposób wyłania się pytanie — czy zachodzi, czy też nie stosunek prawny konserwatora do konserwowanego dzieła, podobny do stosunku prawnego autora do jego dzieła. Jest oczywiste, że konserwatora nie można uważać za autora konserwowanego dzieła, ale i w prawie autorskim można znaleźć pewne podobieństwa w zakresie nowo powstających stosunków do dzieła już dawniej istniejącego.

Odwołajmy się do przykładu tłumacza dzieła literackiego, który dzięki znakomitej znajomości języka oraz uzdolnieniom literackim usiłuje osiągnąć możliwie najdoskonalszy i jak najbardziej wierny przekład dzieła na język obcy. Tłumacz musi zachować czystość dzieła oryginalnego oraz uniknąć osobistego wkładu twórczego, ponieważ inaczej mielibyśmy do czynienia nie z przekładem, lecz z opracowaniem już istniejącego dzieła, i to jeszcze w innym języku. Mimo to jednak, przekład dzieła w czeskim prawie autorskim oraz międzynarodowych konwencjach dotyczących ochrony prawa autorskiego traktowany jest jako przedmiot samoistny, na który rozciąga się ochrona, a tłumacz w stosunku do dokonanego przez siebie przekładu ma taką samą sytuację prawną, jak autor względem swego dzieła. Inny przykład podobieństwa, na pierwszy rzut oka jednak tylko pozornego, można znaleźć w szczególnym postanowieniu czechosłowackiego prawa autorskiego, które autora (lub jego następców prawnych) upoważnia do domagania się sprawiedliwego zadośćuczynienia w tym wypadku, gdy sprzedane przez niego oryginalne dzieło zostało później sprzedane za kwotę znacznie wyższą od tej, jaką otrzymał sam autor.